

УДК 364.692:615.2:615.015.6]:616.084

Беата А. З.

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЩОДО ПРОБЛЕМ НАРКОМАНІЇ – МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРЕВЕНТИВНИХ ДІЯХ

У статті порушено проблему розповсюдженого явища наркоманії, яке все частіше зустрічається серед учнів загальноосвітніх шкіл. Тривожними є масштаби явища і загрозлива ситуація молодих людей, що веде в результаті до залежності і правопорушень. Якими чинниками викликається вживання наркотиків? Які профілактичні рішення пропонує соціальна політика держави? Які медичні завдання стоять перед системою оздоровчої освіти? Яке місце соціальної роботи у боротьбі з проблемою наркоманії? – на ці питання можна знайти відповідь у представлений статті.

Ключові слова: наркоманія, суспільні загрози, соціальні патології, соціальна профілактика, профілактика залежностей, соціальна допомога, соціальна робота.

Явище наркоманії поглинає щораз то молодші особи. Випадкове вживання наркотиків, часто спровоковане цікавістю, може через якийсь час перейти в неконтрольовану потребу, залежність. У польському законодавстві злочином визнається незаконне володіння будь-якою кількістю наркотиків або психотропних речовин, в результаті потреба здобути наркотики є причиною скоєння правопорушень, спровадження молоді на злочинний шлях. Наркотичні дилери доходять навіть до шкіл, але і в публічних місцях, таких як паби, клуби, дискотеки, автостанції, особи, зацікавлені придбанням наркотиків, знають, де і в кого можуть їх здобути.

Наркоманія як і алкоголізм – хвороба душі та емоцій, однак причини, які її викликають, різні. Найбільш вразливим для нас має бути наркотична ініціація наймолодшого покоління і причини, які підштовхують їх до „активності” такого типу.

Причини наркоманії надзвичайно різноманітні

Ева Козак стверджує, що вживання наркотиків викликається такими чинниками, як: незадоволення основних потреб людини (любов, акцептація, відчуття безпеки, брак впевненості), а також відсутність таких умінь, як: асертивність, подолання складних ситуацій, вирішення конфліктів, конструктивне і корисне проведення вільного часу. Іншими факторами, які сприяють вживанню наркотиків є: переживання труднощів в школі, проблеми з навчанням, брак розуміння і підтримки з боку батьків, любовне розчарування, комплекси, а також бажання почувати себе вільним і дорослим, потреба справити враження на товаришів, цікавість щодо наслідків вживання наркотиків, тиск групи ровесників, низьке почуття власної гідності, нудьга, бажання „гарної” забави, створення ілюзій досконалого світу, недостатні знання про вплив наркотиків на організм і процес виникнення залежності [1, с. 29].

Чи є підстави для хвилювання?

Суспільний неспокій, спричинений щораз новими повідомленнями мас-медіа про наркотичні злочини і смертельні жертви наркоманії, не є безпідставним, оскільки статистики, які представляють таке явище в Польщі, вражають. Головне Управління Поліції подає дуже тривожну статистику на тему наркотичних злочинів в середніх школах і в гімназіях. Зафіксовано радикальне зростання злочинів такого типу в 2012 році в порівнянні з 2010 роком.

Значно кориснішою у цьому відношенні представлена ситуація у вищих навчальних закладах і в гуртожитках. Порівнюючи дані з 2006–2008 років в обох середовищах (таблиця 1 і таблиця 2), можна побачити разючу різницю у кількості наркотичних злочинів на користь академічного середовища. Такий факт можна пояснити вищою суспільною свідомістю на тему наркотиків, їх шкідливості, наркотичної залежності та її наслідків – хоча причини можуть істотно відрізнятися.

Таблиця 1

Наркотичні злочини в школах за 2004-2012 роки [11].

	Кількість злочинів, констатованих в початкових школах і гімназіях	- в тому числі наркотичних злочинів (з положення про протидію наркоманії)
2004	17 275	424
2005	17 724	588
2006	19 067	691
2007	17 471	443
2008	19 443	432
2009	21 040	433
2010	26 197	520
2011	28 019	669
2012	24 794	800

Таблиця 2

Наркотичні злочини, скоєні на території гуртожитків і вишів в 2006 – 2009 роках [12]

	студентський гуртожиток	вища школа (також науково-дослідницький заклад, дослідницька лабораторія)
2006	26	3
2007	21	15
2008	39	5
2009 – 3 квартали	16	6

Аналіз злочинів скоєних в загальноосвітніх школах і порівняння їх кількості в обох освітніх середовищах викликає нагальну потребу прийняття ефективних заходів щодо боротьби з цією проблемою.

Найдешевшим і найбільш ефективним методом запобігання наркоманії та її наслідкам є соціальна профілактика, а точніше – профілактика залежностей.

Профілактика передусім

Соціальна профілактика (превенція) – це „галузь знань і практичних вмінь в мікро- і макросуспільному масштабі, які слугують запобіганню прояву девіаційних та патологічних суспільних явищ, що інколи називають суспільними проблемами (або суспільними питаннями у вужчому значенні); при необхідності служать нерозповсюдженню цих же явищ, якщо вони проявилися” [6, с. 215]. Основним завданням соціальної профілактики, відповідно до Леслава Питкі, є: „опис, пояснення і передбачення розвитку шкідливих, хворобливих явищ з метою конструювання програм, стратегій і процедур їх запобігання як в суспільному, глобальному вимірі, так і в локальному та індивідуальному вимірах” [6, с. 215].

Виділяють три рівні профілактики (фази, ступені):

- 1) першочергова (первинна) профілактика, що стосується „цілої популяції (або щонайменше значної її частини), охоплює більш ранні дії, метою яких є попередження виникнення некорисного явища або зменшення ризику його розвитку” [10, с. 943];
- 2) другорядна (вторинна) профілактика, спрямована „на визначену групу осіб, із збільшеною загрозою виникнення даного явища – стосується так званих груп підвищеного або високого ризику; її метою є рання діагностика небажаних явищ і раннє впровадження превентивних дій” [10, с. 943-944];
- 3) третинна профілактика (ІІІ фази), скерована до „осіб, в яких вже виявили некорисні стани з метою запобігання подальшим несприятливим наслідкам; ця фаза профілактики асоціюється зазвичай з різними формами терапевтичних дій” [10, с. 944].

У Польщі проведення превентивних дій у сфері проблеми наркоманії регулюються Законом про протидію наркоманії від 29 липня 2005 р., в якому у ст. 2 розділу 1 йдеться, що:

„Протидія наркоманії реалізовується через відповідне формування соціальної, економічної, освітньо-виховної та оздоровчої політики, а зокрема через:

- 1) виховну, освітню, інформаційну і профілактичну діяльність;
- 2) лікування, реабілітацію та реінтеграцію залежних осіб;
- 3) обмежування оздоровчої та суспільної шкоди;
- 4) нагляд за речовинами, вживання яких може призвести до наркоманії;
- 5) боротьбу з недозволеним обігом, виготовленням, переробкою і володінням речовин, вживання яких може сприяти наркоманії;
- 6) нагляд за вирощуванням рослин, що містять речовини, вживання яких може призвести до наркоманії” [9].

В ст. 5, розд. 2 цього закону уточнюється, хто саме несе відповідальність за реалізацію вищезгаданих завдань:

1. Завдання, щодо протидії наркоманії реалізують органи адміністрації уряду і інституції територіального самоврядування у визначеній законом сфері.
2. Завдання спрямовані на протидію наркоманії, реалізують у визначеній законом сфері також:
 - 1) дошкільні заклади, школи та інші організаційні заклади, згадані в ст. 2 п. 3–5 і 7–9 Закону про систему освіти від 7 вересня 1991 р. (Закон. вісник від 2004 р. № 256, пол. 2572, з пізн. змін.
 - 2) вищі школи;
 - 3) заклади охорони здоров'я та інші діючі в охороні здоров'я суб'єкти;
 - 4) підрозділи польського війська, поліції і прикордонної варти;
 - 5) митні органи;
 - 6) установи тюремної служби, а також виправні заклади і притулки для неповнолітніх;
 - 7) центри соціальної допомоги, повітові (районні) центри допомоги сім'ї та регіональні установи соціальної політики;
 - 8) засоби масової інформації” [9].

У реалізації завдань, що попереджують наркоманію, „можуть брати участь позаурядові організації та інші суб'єкти, статутна діяльність яких охоплює завдання, які належать до сфери публічних завдань в галузі охорони здоров'я та популяризації здорового способу життя, соціальної допомоги, благодійної діяльності, науки, освіти, навчання і виховання, фізкультури, порядку та громадської безпеки або протидії суспільним патологіям, популяризації та організації волонтерства, після переведення конкурсу, про який йдеться в ст. 11, пол. 2 Закону про діяльність щодо публічної користі і про волонтерство від 24 квітня 2003 р. (Закон. вісн. № 96, пол. 873, з пізн. змін. 5) [9].

Школа зобов'язана законом проводити профілактичну діяльність по відношенню до своїх учнів, а про її сферу і форми вирішують директори шкіл, педагоги, вихователі класів, педагогічні ради, часто в домовленості з батьками, соціальними працівниками та іншими місцевими інституціями.

Наркоманія, як серйозна суспільна проблема, вимагає відповідної інтервенції, якій передують ґрунтовна, докладна і правильно проведена діагностика її причин.

Профілактика наркоманії – це дії, мета яких протидіяти залежності за допомогою зміцнення чинників, що захищають від наркоманії, та виключення чинників, що сприяють розвитку залежності [3, с. 151]. Правильно проведена профілактика має застосовуватися не лише до залежних індивідів, але також до тих осіб, яким загрожує явище наркоманії.

Б. Урбан вважає, що в профілактиці існує шанс на обмеження не тільки залежностей, але й багатьох інших девіацій, серед яких і злочинність [8, с. 89].

Як стверджує Б. Войнаровська, будь-які профілактичні дії, що мають принести відповідний результат, охоплюють:

- ідентифікацію причин даного тривожного явища;
- пошук способів усунення цих причин;
- упровадження відповідних стратегій і профілактичних програм;
- моніторинг їх реалізації та оцінювання результатів [10, с. 944].

Боротьба із залежностями є надзвичайно складним завданням і, як свідчить практика, існує небагато форм, які дійсно приносять очікуваний результат. Ось чому превентивні кроки мають декларативний, непослідовний і дуже часто пропагандистський характер. Давно відомо, що ефективна профілактика мусить мати системний характер, беручи свій початок в сім'ї і закінчуючи в спеціалізованих благодійних, терапевтичних і медичних інституціях.

Вважаємо, що *першочергова профілактика* має спрямовуватися до здорової молоді, яка ще не контактувала з наркотиками, популяризуючи серед молодих людей здоровий спосіб життя та інформуючи про загрози, які несе наркоманія. Важливим елементом профілактичних дій на цьому етапі є формування міжособистісних умінь (асертивність, проведення неогоціацій, медіація і т.п.). Участь у цьому етапі є повністю добровільною.

Наступна профілактика скерована до осіб з груп ризику, які вже ймовірно мали контакт з наркотичними засобами. На цьому етапі всі дії спрямовані на запобігання узалежнюючого вживання наркотиків.

І особливої уваги потребують всі ті, які залежні від наркотиків, з метою проведення дій, спрямованих на зменшення поглиблення хворобливого процесу, а також уможливлення проходження терапії, лікування і повернення до задовільного і акцептованого суспільством життя – без узалежнюючих засобів.

Надання соціальних послуг залежним особам є однією зі сфер соціальної роботи. Можна вирізнити такі моделі роботи: медичну і екологічну. Активність надання соціальних послуг реалізовується через суспільну допомогу, службу охорони здоров'я, освіту і правосуддя, а також допомогу індивіду через діяльність середовища [7, с. 101]. У медичній допомозі система оздоровчої опіки виділяє наступні види завдань – детоксикацію, діагноз, інтервенцію, стаціонарне лікування, терапію залежності, психологічну допомога – які реалізуються в лікувальних, амбулаторних і стаціонарних закладах, реабілітаційно-реадаптаційних центрах, диспансерах профілактики, лікування та реабілітації залежних осіб [2, с. 42].

Досить ефективними у своїх діях (у випадку залежностей) є групові і взаємодопоміжні форми терапії. Вони надають індивіду важливу суспільну підтримку, що допомагає спільними зусиллями подолати проблему. Однак очевидно, що провідною проблемою в терапії залежностей є пробудження мотивації до лікування, а отже надання допомоги особам, які її потребують, а не очікування, поки вони самі звернуться за допомогою. Основною умовою успішності терапії та лікування є виклик у пацієнта правильного, самокритичного ознайомлення зі своєю ситуацією, формування критичної позиції щодо свого „сьогодення” і позитивної мотивації до лікування.

Відповідно до Т. Пежановського, охоплення зростаючого явища наркоманії можливе тільки при ретельній, систематичній виховній роботі, постійному регулярному циклі зустрічей виховного колективу. Крім того, вимагається:

- інформування поліції про загрозу явища наркоманії та уможливлення проведення оперативних дій в школі;
- публічне визначення меж допустимої поведінки і браку будь-якої толерантності для випадків, пов'язаних із вживанням і постачанням наркотиків, а також гарантування безпеки учням і охорони від наркаторговців;
- підготовка всіх дидактичних кадрів під кутом ознайомлення з темою і вміннями надання підтримки учням;

- організація циклів підготовчих курсів, які будуть проводитися спеціалістами у справах залежності, окремо для вікових груп, а також для персоналу з надання допомоги та батьків;
- організація підготовки, здійснюваної фахівцями з поліції;
- скерування заяв до судів в справах торговців;
- організація індивідуальних і групових терапій для всіх тих, хто вже пройшов наркотичну ініціацію;
- закупівля доступних в аптеках тестів для виявлення в організмі кожного типу наркотика (прості в обслуговуванні, виявляють споживання наркотичного засобу навіть декілька днів тому; у дослідженні слід використовувати принцип добровільної згоди – відмова вже може про щось свідчити) [5, с. 26].

Середовищем, що виявляє найбільший вплив на виховання дитини, є сім'я, а особливо батьки. Саме вони є прообразами життя, від батьків молоді особи переймають поведінку, багато життєвих позицій і принципів. Ось чому особливо важливим є розвиток сімейної профілактики.

Сама школа без допомоги батьків не здатна захистити дітей від небезпек залежності, а отже для того, щоб підтримувати шкільну профілактичну діяльність, батьки повинні володіти основною інформацією на тему наркотиків і наркоманії. Такі знання вони можуть отримати під час зустрічей в школі, що організуються переважно психологом і шкільним педагогом. Головною метою занять, що проводяться з батьками, має бути їх мобілізація до рефлексії, пізнання власних дітей, їх інтересів, захоплень, талантів, проблем, приятелів. Врешті батьки повинні дати відповідь на питання, чи багато часу вони присвячують своїм дітям? Чи цей час відповідає потребам їх дитини? Батьки мусять усвідомлювати, що коли в домі не вистачатиме любові, акцептації, ласки, підтримки, то існує ризик, що діти шукатимуть цього поза домом – подекуди в патологічному середовищі.

Адже „в основі ефективності освітніх дій лежить суб'єктивність учня-вихованця-учасника. Вона ґрунтується на тезі, що кожна людина має тільки відповідний індивідуальний досвід, який є підставою вчення” [4, с. 47.] Отож слід пізнати цей індивідуальний досвід, подібно як потреби дитини, і власне з такими знаннями виховувати її.

Величезні заслуги у боротьбі з наркоманією має Католицький Костьол, заклади „Monar”, засновником яких був Марк Котаньський, Католицьке Антинаркотичне Товариство „Karan”, світські особи, неофіти (залежні особи, які внаслідок вдалої терапії вийшли із залежності і самі створюють групи підтримки для осіб, які знаходяться на початку дороги боротьби із залежністю) і через духовні курси – реколекції, зустрічі з молоддю в школах, різноманітні консультації, телефон довіри. Всі вище згадані заходи сприяють формуванню абстинентної позиції серед людей з наркотичною проблемою.

Важливу роль відіграють також соціальні працівники, які часто взаємодіють з різними закладами, локальними осередками з метою правильного діагностування причин і сфер загрози наркоманією, а також є співучасниками в конструктивних роботах на користь превентивних дій. Заклади соціальної допомоги, повітові (районні) центри допомоги сім'ї і регіональні центри соціальної політики – це інституції соціальної допомоги, які підтримують різноманітні локальні дії у цій сфері.

„Streetworkers”, тобто педагоги вулиці, це наступна група осіб, яка, незважаючи на свою нечисленність, виконує важливе завдання моніторингу суспільних потреб для профілактичних дій і заохочення осіб, які перебувають під загрозою, до боротьби із залежністю.

Підсумовуючи, треба наголосити, що не існує одного ефективного методу реалізації соціальної профілактики, але одне є достовірним: чим вищий рівень усвідомлення загроз, які несуть за собою наркотичні засоби, тим менша зацікавленість до їх вживання. Чим більше осіб буде залучено до боротьби з наркоманією, тим більший бар'єр створюється для її поширення.

Список використаних джерел

1. Kozak E., Narkomania-choroba duszy i emocji, „Edukacja i Dialog”, nr 187, 2007.
2. Mellibruda J., Ludzie z problemami alkoholowymi, Wydawnictwo: Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1996.
3. Niewiadomska I., Stanisławczyk P., Narkotyki, Wydawnictwo „Gaudium” KUL, Lublin 2004.
4. Paluch M., Człowiek w zmieniającym się społeczeństwie, Brzeska Oficyna Wydawnicza, Sanok 2007.
5. Perzanowski T., SQN, czyli narkotyki w domu dziecka, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 1, 2001.
6. Pytka L., Profilaktyka społeczna (prewencja), [w:] Lalak D., Pilch T. (red.), Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999.
7. Szmagalski J., Teoria pracy socjalnej a ideologia i polityka społeczna, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1996.
8. Urban B., Zachowania dewiacyjne młodzieży, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1998.
9. USTAWA z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii.
10. Woynarowska B., Profilaktyka, [w:] Encyklopedia Pedagogiczna XXI Wieku, Tom IV, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005.
11. Przestępstwa narkotykowe w szkołach, [w:] http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/83709/Przestepstwa_narkotykowe_w_szkolach.html (30.01.2013)
12. Przestępstwa narkotykowe na uczelniach i w akademikach, [w:] http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/47665/Przestepstwa_narkotykowe_na_uczelniach_i_w_akademikach.html (30.01.2013)

The author has taken the problem of enlarging the drug phenomenon, which takes place more frequently among lower-level students. Worrying is the scale of the phenomenon and the threat of young people the consequences of addiction and breaking the law. What factors cause drug usage? What are the preventive solutions proposed by social policy of the state? What medical tasks face the system of health education? Has social work its place in the fight against drug addiction problem? – these questions can be answered in this article.

Key words: *drug addiction, social risks, social pathologies, social prevention, substance abuse prevention, social assistance, social work.*

УДК 37.015.3:37.041(470+571)

*Белякова И. В., Кожушкова Н. В.**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТОЙ УЧАЩИХСЯ

У статті розглядаються питання управління самостійною роботою учнів як методичного інструментарію, який забезпечує реалізацію сучасної освітньої концепції розвитку особистості в Росії.

Ключові слова: *управління, самостійна робота, самостійність, рівні самостійності, особистісно-орієнтоване спілкування, дидактичні опори.*

Концепция развития личности лежит в основе современной теории обучения, личностно ориентированного образования, которое стало ведущим педагогическим направлением в России на рубеже 80-90-ых годов XX-го века.

© Белякова И. В., Кожушкова Н. В., 2013